

ቅኔ ዘዝክረ ኢድዋ ወዘመን ፋሽስት፡ ፍቺና ሐተታ

(Qəne- Commemorating the Victory of Adwa and the Era of Fascist: Translation and Analysis)

ኃይለ ኢየሱስ አለባቸው ሞላው⁸⁹⁹⁰

ABSTRACT

This article is aimed at exploring how poem (ቅኔ) Scholars of Ethiopian Orthodox Tewahedo Church recoded and narrated the Italian invasion in general and the Victory of Adwa in particular in their Qəneyat (poems). To achieve this purpose, the researcher employed qualitative methodology with secondary sources (document analysis) as instruments of data collection. Findings of the study show that the Qəneyat were composed before and after the Battle of Adwa. The pre-Adwa Qəneyat are found to be prophetic and provoking in their message. The post-Adwa Qəneyat, whereas, praise our patriots fathers, mothers, and the king. In addition, the findings attest that the message depicted in the Qəneyat is quite similar with other historical books written on the event. This also assured that besides its spiritual value, Qəne can be used as a means of channel to transfer national values and histories from generation to generation.

Keywords: Qəne, Victory of Adwa, Italian invasion, Battle of Adwa, patriots

⁸⁹ የኢድዋ ድል በአልን 121ኛ ዓመት ለመዘከር የተዘጋጀ ጥናት።

⁹⁰ ኃይለ ኢየሱስ አለባቸው ሞላው፡፡ከአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ በፊሎሎጂ (በግእዝ የጥንታዊ ጽሑፎች ጥናት) 3ኛ ዲግሪ ምሩቅና በሠመራ ዩኒቨርሲቲ የቋንቋ አስተማሪ።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፩ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

መግቢያ

የመላ አፍሪካ የጥቁር ሕዝቦች የነጻነት ባንደራ የኾነው የአድዋ ድል በዓል 121ኛ ዓመቱን በማስቆጠር ላይ ይገኛል። ታሪክ እንደሚዘክረው ነጮች መላ አፍሪካን ሲወሩ አፍሪካም አንገቷን ለነጮች የባርነት ቀንበር ዝቅ ስታደርግ ይኸንን ኢሰብአዊ ድርጊት በመቃወምና ለቅኝ ገዢዎች ባለመንበርከክ ሉዓላዊነቷን አስከብራ የኖረች ብቸኛ አፍሪካዊት ሀገር ኢትዮጵያ መኾኗ የታወቀ ነው። ምንም እንኳን ፋሽስት ኢጣልያ በዘመናዊ መሣሪያውና በሠለጠነ ወታደራዊ ኅይል በመመካት ኢትዮጵያን በተደጋጋሚ ለማጥቃት ቢሞክርም አልተሳካለትም። ይኸን እንጅ የኢትዮጵያ ነጻነት በልጆቿ አጥንትና ደም ላይ የተገነባ መኾኑን ማስተዋል ያሻል።

በዚህ የነጻነት ጉዞ ሹሉ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ግምባር ቀደም ተሰላፊ በመኾን ሀገራዊና ሃይማኖታዊ ድርሻዋን ተወጥታለች። ቀሳውስቱና ካህናቱ በጾምና በጸሎት እግዚአብሔርን በመለመን ሠራዊቱንም በማበረታታት ከጦር ሜዳ አልተለዩም። ሊቀ ጳጳሱ አቡነ ማቴዎስም መስቀላቸውን በእጃቸው ይዘው የኢትዮጵያን ወታደሮች ለትግል እያደፉፈሩ በጦርነቱ ላይ መሳተፋቸውን ታሪክ ያስረዳል⁹¹። ከድል በኋላም ንጉሠ ነገሥቱ ዓጼ ምኒልክና ሠራዊታቸው በአኩሱም ካቴድራል በሥርዓተ ቅዳሴና በዝማሬ ለእግዚአብሔር ምስጋና በማቅረብ ደስታቸውን ገልጸዋል።⁹² ይኸም ቤተ ክርስቲያኒቱ ለዚህ ሀገራዊ ድሉ መገኘት የነበራትን አስተዋጽኦ በግልጽ ያመለክታል።

ኢትዮጵያውያን በአድዋ ጦርነት በጣልያን ላይ የተቀዳጁት ድል ለመላ አፈሪካውያን ከነጭ ቅኝ ተገዢነትና ከባርነት መውጣት እንደሚችሉ በተግባር ያረጋገጠ ምሳሌ በመኾን ያገለገለ የነጻነት ደወል ነው። በአፍሪካውያን የጦርነት ታሪክ ውስጥ ከተከበሩና ከተደነቁ ጦርነቶች መካከል አንዱ ኢትዮጵያውያን አውሮፓውያንን ድል የነሡበት የአድዋ ጦርነት መኾኑ በታሪክ ይታወቃል⁹³። ሃይማኖት ቋንቋ ጾታ እድሜ ሳይገድባቸው መላ ኢትዮጵያውያን የተሳተፉበት⁹⁴ የድል አድራጊዎችና

⁹¹ አንደርዘይ ባርትሌሳኤ እና የዓና ማንቴል-ኒዮችት፣(ዓለማየሁ አበበ፣ተርጓሚ)፣የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን (2005፣350)።
⁹² ዝኒ ከማሁ (2005፣ 352)
⁹³ ጳውሎስ ኞኞ፣አጤ ምኒልክ፣(ማንኩሳ አሳታሚ ድርጅት፣ 1984፣217)።
⁹⁴ ዝኒ ከማሁ

የአሸናፊዎች በዓል ሊከበር የሚገባው በአባት አርበኞችና በቤተ ክርስቲያን መድረክ ብቻ ሳይኾን በወጣቱና በሁሉም ማኅበረሰብ፤ ከዚህም አልፎ የጥቁር ሕዝብ ድል በመኾኑ በኢትዮጵያ ብቻ ሳይኾን በመላ አፍሪካ ጭምር በዓሉ ከፍ ብሎ መታሰብ እንዳለበት ማሰብ ተገቢ ነው።

ለሀገራችን ለልዕልናችን ለሰብእናችን ደማቸውን ላፈሰሱት አጥንታቸውን ለከሰከሱት አባቶቻችንና እናቶቻችን የመታሰቢያ ሻማ እያበራን ልንዘክራቸው ይጋባል። የነበራቸውን የሀገር ፍቅርና የአንድነት መንፈስ በማሰብ ማድነቅ፤ የአርበኝነት ታሪካቸውን እያነበብን የመወያያ አጀንዳዎቻችን ማድረግ ያስፈልጋል። አርበኞች አባቶቻችንና እናቶቻችን መኳንንቱ መሳፍንቱ ከጦርነቱ በፊት የነበሩትን ወራትና ቀናት በምን መልኩ እና ምን እየተወያዩ አሳለፏቸው? ወደጦር ሜዳ ሲዘምቱስ ምን እያሉ ይፎክሩና ያቅራሩ ነበር? በምን ዓይነት ሥነ-ልቦና ዘመቱ? ድል አድርገው ከተመለሱ በኋላ የነበሩትን ቀናትና ወራት እንዴት አሳለፏቸው? በጦር ሜዳ ለተሰዋው ምን ዓይነት መታሰቢያ አደረጉ? የአርበኞቹን ቤተሰቦች በምን መልኩ አጽናዷቸው? በጦርነቱ የቆሰለው አርበኛስ በምን መልኩ ቁስሎ ታከመ? ከአርበኞቹ በኋላ የተነሣው ትውልድስ ስለእነርሱ ምን አለ? የሚሉትንና የመሳሰሉትን ጥያቄዎች እያነሡ በመወያየት ይኸንን ታሪካዊና የነጻነት በዓል ማሰብና ማክበር ታሪካዊ ግዴታችን ነው። ይኸ ጥናት በዚህ ዙሪያ ለሚደረጉ ጥረቶች ምሳሌ ኾኖ ሊያገለግል ይችላል።

ለዚህ ጽሑፍ ግባት የሚኾኑ ቅኔዎች የተሰበሰቡት ከታላይ የቅኔ መዛግብትና ቤተ መዘክር ነው። ይዘታቸውም በፋሽት ኢጣሊያ ተዳጋጋሚ ወረራና በኢትዮጵያውያን አርበኞች የነጻነት ትግል ላይ ያተኮረ ነው። ቅኔዎቹ ከይዘታቸው አንጻር ቅድመ አድዋና ድኅረ አድዋ ተብለው ተፈርጀዋል። የመረጃ ትንተናው ሂደትም የግእዙን ቅኔ ፍቺ (ትርጉም) በአማርኛ በማሰቀመጥ⁹⁵ በቅኔው ውስጥ በሰምና ወርቅ እንዲኾንም በምሳሌ የተገለጠውን ሐሳብ በመዘርዘር ነው። በቅኔዎቹ ውስጥ ያሉትን ሐሳቦች በታሪክ መጻሕፍት ከተመዘገቡ እውነታዎች ጋር በማዛመድና በማነጻጸር ባለቅኔው ሊያስተላልፈው የፈለገውን መልእክት የጽሑፉ አዘጋጅ ተንትኗል።

⁹⁵ በጥናቱ ውስጥ የተካተቱት ቅኔዎች የተተረጎሙት ጽንሰ ሀሳብን መሠረት በማድረግ ነው፤ ቀጥተኛና ቃል በቃል ትርጉምን መሠረት አያደርግም

ይኸን ጥናት በተፈለገው መጠንና ጥራት ለማጠናቀቅ እንዳይቻል የተለያዩ ችግሮች ያጋጠሙ ሲሆን ከነዚህም ውስጥ፡-

- በጥናቱ ውስጥ የተካተቱት አንዳንዶቹ ቅኔዎች ደራሲያቸው (ባለቅኔው) ባለመታወቁና ቅኔዎቹ የተደረሱበት ዘመን (ዓመት) አለማታወቁ ቅኔዎቹን በዘመን ቅደም-ተከተል ማስቀመጥ አልተቻለም።
- በጊዜና በገንዘብ ውስንነት ምክንያት በርእሰ ጉዳዩ ላይ ትኩረት የሚያደርጉ በርካታ ቅኔዎችን መሰብሰብ ባለመቻሉ በጥናቱ ውስጥ ለናሙናነት የተካተቱት ቅኔዎች ቁጥር አናሳ ኾኗል።

ከአድዋ ጦርነት በፊት የተደረጉ ቅኔዎች

አስቀድሞ እንደተገለጸው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሀገራችን ኢትዮጵያ ከፋሽስት ጣሊያን ጋር ባደገረችው ጦርነት ኹሉ አልተለየችም። ቀሳውስቱና ካህናቱ በጾምና በጸሎት ከማገዝ ባሻገር በእጃቸው የጦር መሣሪያ ይዘው ከጠላት ጋር ለመፋለም ቁርጥ ጎሊና እንደነበራቸው የታሪክ መረጃዎች ይጠቁማሉ። ለምሳሌ፡-

- ተምሮ ተምሮ ካልሰበሰቡት
- እንዴት ያሳዘናል ሲባክን ዕውቀት።
- ሂጂ ተመለሽ ግቢ አገርሽ ቅኔ
- ወንዶች ከዋሉበት መዋሌ ነው እኔ።⁹⁶

እያሉ የዘረጉትን ጉባዔ ሳይቀር አጥፈው ከጠላት ጋር ለመፋለም ወደ ሰልፉ ይወጡ ነበር። ቅድመ አድዋ ቅኔዎች ጦርነቱ በኢትዮጵያውያን ድል አድራጊነት እንደሚጠናቀቅ የሚጠቁሙ ትንቢታዊ ቅኔዎች ናቸው። በተጨማሪም ኢትዮጵያውያን ቀድመው አስፈላጊውን ዝግጅት እንዲያደርጉ የሚያነቃቁ (የሚያበረታቱ) ናቸው። ቅኔዎቹም እንደሚከተለው ቀርበዋል⁹⁷።

⁹⁶ ይህ ግጥም አለቃ መርሻ ወልደ ማርያም የተባሉ የቅኔ ምሁር የገጠሙት ሲኾን እርሳቸውም ሽምግልና ሳይገድባቸው በ70 ዘመናቸው ከፋሽስት ጣሊያን ጋር በመዋጋት ብዙዎችን ገድለው ለጀግኖች የሚገባውን የሞት ጽዋ መቀበላቸውን ታሪክ ይዘክራል። (አስረስ የኔሰው፣ ትቤ አኩሱም መኑ አንተ?፣ ንግድ ማተሚያ ቤት፣1951፣91)።

⁹⁷ በዚህ ጥናታዊ ጽሑፍ ውስጥ የተካተቱት አብዛኛዎቹ ቅኔዎች (አንዳንዶቹ ከነትርጉማቸው) የተወሰዱት የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ቅኔ

ምኒልክ ግበር ላዕለ ሮምያ መጠነ እዴክ ትክል፣
አምጣነ ለአጺድ በጽሐ ማዕረራ ወመዋዕሊሃ ለጎጉል፣

ዓዲ ተዘክር ውስተ ወንጌል፣
ላዕለ ሮምያ በለስ ኢሀሎ አስካል፣
ከመ ይቤ ወልደ ያሬድ ቃል።

ትርጉም

ምኒልክ፣ በሮምያ ላይ እጅህ እንደቻለ መጠን አድርግ
መከሯ፣ ለመታጨድ ዘመኗም ለጥፋት

ቀርቧልና።

ዳግመኛም በወንጌል ያለውን አስብ፣ በሮምያ በለስ ላይ ፍሬ የለም፣
እንዳለ ወልደ ያሬድ /ቃል (ወልድ)።

ይኸ ቅኔ አሠረ ነጋሢ በመባል የሚታወቅ የእዝል ዕጣነ ሞገር⁹⁸ ቅኔ ነው። ቅኔው የተነገረውም ከአድዋ ጦርነት በፊት በ1883 ዓ.ም የሐምሌ ሚካኤል አዲስ አበባ አለቃ ለማ ንይሉ በተባሉ ሊቅ⁹⁹ ነው።

ዓፄ ምኒልክ በወቅቱ የጠላታቸው ጠላት (ዓፄ ዮሐንስ) ከጣሊያን ጋር የተወዳጁና ስምም የነበሩ ቢኾንም¹⁰⁰ ባለቅኔው ወዳጅነታቸው እንደማይዘልቅና ሮማውያን በዓፄ ምኒልክና በሠራዊታቸው እጅ እንደ መከር አዝመራ እንደሚታጨዱ በትንቢታዊ

በኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማእከል ተዘጋጅቶ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ያሳተመው የግእዝ ቅኔያት የሥነ ጥበብ ቅርስ ኹ ለተኛና ሦስተኛ ቅጾች ነው። በቅኔዎቹ ግርጌ ማስታወሻ የተወሰዱበት ቅጽና ገጽ ተገልጧል።

⁹⁸ ዕጣነ ሞገር ከቅኔ አርእስት (ስያሜዎች) አንዱ ነው። ከጉባዔ ቃና ጀምሮ ያሉ ቅኔዎች የሚጠሩባቸው የራሳቸው ስሞች አሏቸው። የተለያዩ ጸሐፍት በተለያዩ መንገድ ስለሚቆጥሯቸው የቅኔ አርእስትን ብዛት አንዳንዶች 22 ሲያደርጉት ሌሎች ደግሞ 17 አድርገው ጽፈዋል። ለምሳሌ መልአክ ብርሃን አድማሱ ጀምበሬ 22 ናቸው ሲሉ ይኸውም የሃያ ኹለቱ አርእስተ ድን፤ የ22 ሥነ-ፍጥረታት ምሳሌ እንደ ኾኑ አትተዋል። ማርያ ይግዛው ደግሞ በዋናነት 9 መኾናቸውን በመግለጽ በዝርዝር ሲቆጠሩ ደግሞ 17 መኾናቸውን ሀብተ ማርያም ወርቅነህን እና የኢትዮጵያ ቋንቋዎች አካዴሚን ዋቢ በማድረግ ጽፏል። የአርእስቱ ስያሜ አመጣጥና እንዲኹም ምሳሌያዊ ትርጉሙ የተለያዩ መኾኑን ለመረዳት ከላይ የተገለጹት ጸሐፍት የዘገቡትን ይመለከቷል።

⁹⁹ ማርያ ይግዛው፣ ቅኔያዊ የእውቀት ፈጠራ፣ የጀርመን ባህል ማእከል፣ 2006።

¹⁰⁰ ¹⁰ ጳውሎስ ኞኞ፣ አጤ ምኒልክ፣ 1984 ገጽ 138።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ቅኔያቸው አመልክተዋል። ሊቁ ለቅኔያቸው መነሻ ያደረጉት ክርስቶስ በወንጌል ፍሬ የማትሰጥ በለስ እንደምትቆረጥ ያስተማረውን ነው (ሉቃ ፲፫፡፮)። ርምን ፍሬ (መልካም ነገር) በማይገኝባት በለስ መስለው መቆረጫዎም (መውደቂያዎም) ተቃርቧልና ብትወጋት ድል ታደርጋለክ በማለት ንጉሡን በቅኔያቸው መክረዋል። ቅኔው የማነቃቂያ ቅስቀሳ ነው። ይኸንን የጦርነት ቀስቃሺና ትንቢታዊ ቅኔ የሰሙ ብዙ ሰዎች በኢትዮጵያና በጣሊያን መካከል ጦርነት መነሣቱ እንደማይቀር ገመቱ። ቅኔው በተነገረ በአምስተኛ ዓመቱ የአድዋው ጦርነት ተንሥቶ ንጉሡ የጣሊያንን ጦር እንደተመከሩት ድል አድርገዋል። ይኸም ቅኔ ከምሥጢሩ ባሻገር ስለ ባለቅኔው ማንነት ስናስብ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት በእውቀት ብቻ ሳይሆን በጸምና በጸሎት ሕይወታቸው የታነጸ ስለነበር አንዳንዶቹ መጻሕፍትን/ ወደፊት የሚሾኑትን ነገሮች የማወቅ ደረጃ ላይ መድረሳቸውን ያመለክታል።

ቅኔ¹⁰¹

በሕፅነ ምኒልክ ይረፍቅ ሰማዕተ ልዕልና

ወበሕፅነ ሰማዕት ይትሃወስ አሠረ ምኒልክ ላእክ እስመ እምሮምያ ፈተተ አድባረ ድንጋጫ ወሐውክ ምኒልክ ንጉሠ አድጎኖ ዘኢዮር መልእክ

ወእግረ ምኒልክ ኢይትሐወክ

እስመ በቅድሜሁ የሐውር ጸያሔ ፍኖት ወልደ አምላክ

ቡርክትሂ ገነተ ጽጌ እስመ ውኣቱ ቡሩክ

በስመ ምኒልክ ቀዳማዊ ዘይመጽእ ምኒልክ ወሎቱ ሶርያ ትሰግድ ወታስተበርክ

በጽባሕ እስመ አቅረበ ሙስና ሮምያ

መሥዋዕተ ሠርክ

ትርጉም

የልዕልና ሰማዕት በምኒልክ ጭን (ጎን) ይቀመጣል።

በሰማዕት ጭንም (ጎንም) የንጉሥ

¹⁰¹ መናገሻ ገነተ ጽጌ ቅዱስ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን ቤተ መዘክር፣ አዲስ አበባ።

ምኒልክ ምልክት ይንቀሳቀሳል።

የድንጋጤና የሁከት ተራሮችን ከሮም ቆራርሷልና

የማዳን ንጉሥ ምኒልክ የኢዮር

መልአክ ነው።

የምኒልክ እግር አይታወክም፤

መንገድን የሚያቀና ወልደ አምላክ በፊቱ ይሄዳልና።

ገነተ ጽጌም የተባረከች ናት፤

በቀዳማዊ ምኒልክ ስም የሚመጣ ዳግማዊ ምኒልክ የተባረከ ነውና።

ሶርያም ለእርሱ ትሰግዳለች፤ ትንበረከካለች፤

የሮም ጥፋት (መደምሰስ) መሥዋዕተ ሠርክን

በማለዳ አቅርቧልና።

ይህ መወደስ ቅኔ ይባላል። የቤተ መዘክሩ አስጎብኝ እንደገለጹት የቅኔው ባለቤት መልአክ ገነት ጽጌ የሚባሉ ሊቅ ናቸው። ቅኔውን የተቀኙት ከአድዋው ጦርነት ቀደም ብለው ነው። የቅኔው ዋና ምሥጢር ዳግማዊ ዓፄ ምኒልክ በከበረ ሰማዕት (ቅዱስ ጊዮርጊስ) ተራዳኪነት ልባቸው በትዕቢት እንደ ተራራ የገዘፈ ፋሽስት ጣሊያኖችን በአድዋ ጦርነት ድል ማድረጋቸውን ይገልጻል። በተጨማሪም ዓፄ ምኒልክ ክተት ሠራዊት ምታ ነጋሪት ብለው ኢትዮጵያን ከጠላት ወረራ በመታደጋቸው ባለቅኔው ንጉሠ አድጎኖ (የማዳን ንጉሥ) ዘኢዮር መልአክ (የኢዮር¹⁰² መልአክ) በማለት ያሞግሳል። እንዲሁም ባለ ቅኔው ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያ ወልደ አምላክ ክርስቶስ መንገዳቸውን (ሥራቸውን) የሚያከናውንላቸው መኾኑን ስለሚያምኑ እግረ ልቡናቸው ከአድዋ ጦርነት ወደኋላ እንደማይልና ልባቸው እንደማይታወክ ገልጠዋል። ይኸንንም እውነታ ጳውሎስ ኞኞ አጤ ምኒልክ በሚለው መጽሐፉ አንዳንድ ሰዎች የጣልያንን ገናናነት ለምኒልክ በመንገርና ዘመናዊ መሣሪያ ከታጠቀ ጣሊያን ሠራዊት ጋር ለመግጠም እንደማይቻል ወሬ ሲያናፍሱ ንጉሠ ነገሥቱ መኳንንቱን ሰብስበው በአንደበታቸው

102 የመላእክት ከተማ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የተናገሩትን በመጥቀስ እንዲህ ይላሉ “... አንፍራ! እኔ እንደኾንሁ መዘመቱን አልተውምና ስለኢጣሊያ ዘመናዊ መሣሪያና ገናናነት አትንገሩኝ። ኃይል የእግዚአብሔር ነውና እጋጠማለሁ። ብትዘምቱም ብትቀሩም ሬሳየን ከጦር ሜዳ ፈልጉት ...”¹⁰³። በተጨማሪም በዚህ መጽሐፍ ዓፄ ምኒልክ ለራስ ወልደ ጊዮርጊስና ለደጃዝማች ተሰማ ያስተላለፉት መመሪያ እንዲኸ የሚል ነበር “... ከእኔ ጋር ያለው ሠራዊት ብዙ ነው። ልክና መጠን የለውም። እግዚአብሔር ካልተለየን በትግሬ በኩል ላለው ጦር ይበቃል፤ እናንተም ወደ አውሳ ዝመቱ”¹⁰⁴ ብለዋል። እነዚህ ጥቅሶች የሚያስረዱን ከላይ ባለቅኔው እንደተናገረው ንጉሠ ነገሥቱ በኃይለ እግዚአብሔር የሚታመኑና ከድንጋጤና ከሁከት የራቁ መኾናቸውን የሚያሳይ ነው¹⁰⁵።

የቅኔው ኹለተኛ ክፍል ምሥጢር ደግሞ “በእግዚአብሔር ስም የሚመጣ ንጉሥ የተባረከ ነው” (ሉቃ. 19፡38) የሚለውን የወንጌል ቃል መሠረት ያደረገ ነው። ድርሰቱ በቀዳማዊ ምኒልክ ስም የመጣውን ዳግማዊ ምኒልክ ንጉሠ ነገሥት ዘኢትዮጵያን የተባረከ ነው በማለት ያወድሳል።

በመቀጠልም ከቤተ ክርስቲያን ሥርዐተ አምልኮ ውስጥ “መሥዋዕተ ነግሀ መሥዋዕተ ሠርክ”¹⁰⁶ የሚለውን እንደ ምሳሌ በመጠቀም ባለቅኔው በሠርክ መሥዋዕት የተመሰለ የሮማውያን ድምሳሌ መኾኑን ይገልጻል። “ንጉሠ ነገሥት ምኒልክ በማለዳ መሥዋዕት አቅርቧልና ሶርያ ትሰግድለታለች ትንበረከክለታለች” የሚለው ኃይለ ቃል የሚያስረዳን በአድዋ ጦርነት ጊዜ የጣሊያን ሠራዊት በኢትዮጵያውያን አርበኞች እጅ የካቲት 23 ከንጋቱ ዐሥራ አንድ ሰዓት ጀምሮ እንደ መሥዋዕት በግ አንገቱን መቀላቱንና ሥጋው መቆራረጡን ያሳያል።

በመጨረሻም ባለቅኔው “ወሎቱ ሶርያ ትሰግድ ወታስተበርክ /ሶርያም ትሰግድ ለታለች ትንበረከክለታለች” በማለት በትንቢታዊ ቅኔያቸው የገለጹት የታሪክ እውነታ ነው። ለምሳሌ ጳውሎስ ኞኞ¹⁰⁷ እንደገለጡት በአድዋ ድል ጊዜ በመላው ዓለም ያሉ

¹⁰³ ጳውሎስ ኞኞ፣ አጤ ምኒልክ፣1984፣165።

¹⁰⁴ ዝኒ ከማሁ፣ 1984፣167።

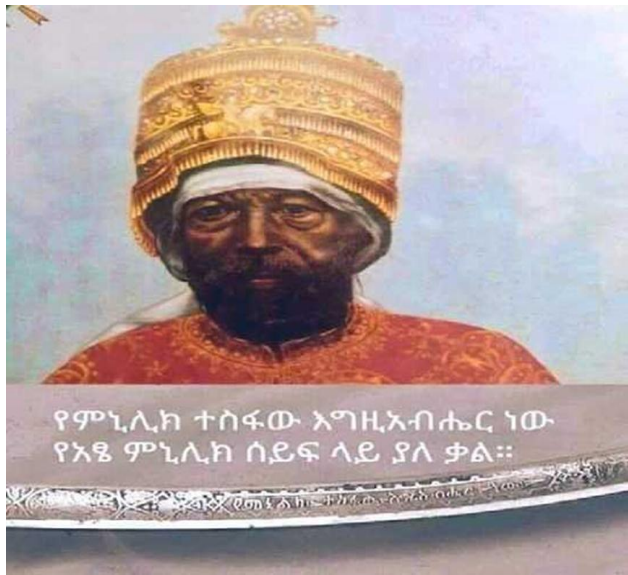
¹⁰⁵ አበው “ባልና ሚስት ካንድ ወንዝ ይቀዳሉ” እንዲሉ የንጉሠ ነገሥቱ ባለቤት እቱጌ ጣይቱም ደፋርና ልቦ መሉ በመኾናቸው ከንት አንቶኔሊ የኢጣሊያ መንግሥት መልእክተኛ የውጫሌውን ውል በጦር ኃይል እንደሚያስከብር በዛቻ መናገሩን ሲሰሙ “የዛሬ ሳምንት አድርገው። በዚህ የሚደነግጥልህ የለም። ሂድ የፎክሮክትን አድርግ። እኛም የመጣውን እናነግራለን። እግሩን ለጠጠር ደረቱን ለጦር ሰጥቶ አገሩን የማያድን ሰው በዚህ የሌለ አይምሰልህ። የገዛ ደሙን ገብሮ ለገዛ አገሩ መሞት ጌጥ ነው እንጅ ሞት አይባልም። አሁንም ሂድ፤ አይምሸብህ፤ የፎክሮክትን በፈቀደህ ጊዜ አድርገው እኛም ከዚህ እንቆይሃለን” በማለት ነበር የተናገሩት። (ዝኒ ከማሁ ፣148)

¹⁰⁶ ጧትና ማታ ለእግዚአብሔር የሚቀርብ የምስጋና መሥዋዕት

¹⁰⁷ ጳውሎስ ኞኞ፣ አጤ ምኒልክ፣1984፣217-19።

ጋዜጦች በመጀመሪያ ገጻቸው የምኒልክንና የጣይቱን ፎቶ ግራፍ በማውጣት የድሉን ዜና ለመላው ዓለም አስምተዋል። ይኸንን የድል አድራጊዎች ዜና የሰማው ሕዝብ ሁሉ በፈረንሳይ በጀርመን በሩሲያና በአሜሪካ ታላላቅ ሕዝባዊ የደስታ ስብሰባዎች ማድረግ የታሪክ ሐቅ ነው። “ እንኳን ደስ አለዎት” የሚሉ የተለያዩ ደብዳቤዎች ከዓለም ዙሪያ ካሉ መሪዎች እንደተላኩላቸውና አንዳንዶቹም የምኒልክን መልክ ለማየት ከመጓጓዳቸው የተነሣ ለደብዳቤዎቻቸው መልስ እንዲጻፍላቸውና የምኒልክ መልክ ያረፈበት የኢትዮጵያ ቴምብር ተለጥፎ በፖስታ ቤት እንዲላክላቸው መጠየቃቸው ታውቋል። ጳውሎስ ኞኞ እንደሚያስረዱት ከኹሉም በላይ ከአውስትራሊያና ከቤኒዚላ የተጻፉት ደብዳቤዎች “የአርስዎ ወታደሮች መኾን እንፈልጋለን” የሚሉ ጥያቄዎችን የያዙ ነበሩ። ይኸም የትንቢታዊውን ቅኔ እውን መሆን ያረጋግጣል።

በአጠቃላይ ባለቅኔው በመወደሱ የመጀመሪያው ስንኝ ላይ እንደገለጸው አጤ ምኒልክ በእግዚአብሔር ቸርነት እንዲሁም በሰማዕቱ በቅዱስ ጊዮርጊስ መሪነትና ተራዳኪነት የሚተማመኑ መሆናቸውን ለማጠየቅ በራሳቸውና በሠራዊታቸው ኹሉ እጅ ባለው ሰይፍ “የምኒልክ ተስፋው እግዚአብሔር ነው”፣ “ቅዱስ ጊዮርጊስ” የሚለው ተጽፎ መገኘቱ የሚቀጥለው ሥዕል ምስክር ነው።

ሥዕል ፩:- ዳግማዊ አፄ ምኒልክ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ጊሥዕል ፪፡- የቅዱስ ጊዮርጊስ ስም የተጻፈበት ሰይፍ

(source:https://tse2.mm.bing.net/th?id=OIP.aa2C_gmpdfEjgZPOenDjLwHaDI&pid=15.1&P=0&w=318&h=155)

ከአድዋ ድል በኋላ የተደረሱ ቅኔዎችና ምሥጢራዊ ትርጉም

የቅኔ ሊቃውንት የተለያዩ ታሪካዊ፣ ፖለቲካዊ፣ ማኅበረሰባዊ፣ ተፈጥሯዊና የመሳሰሉ ክስተቶችን ለቅኔ ዘረፋቸው (ድርሰታቸው) መነሻ ያደርጋሉ። ከዚህም የተነሣ ጥልቅና ረቂቅ ምሥጢርን ባዘለ ቅኔያቸው የአድዋን ድልና ተያያዥ ጉዳዮችን ሲያመሠጥሩት ኑረዋል፤ አሁንም ያመሠጥሩታል። ወደፊትም ታሪክንና የቅኔን ጥበብ የተካኑ ሊቃውንት እስካሉ ድረስ ይኸ ታሪካዊ የአድዋ ድል በቅኔ ጥበብ ሲዘከር ይኖራል። በዚህ ክፍል ርዕስ ሥር ለናሙናነት የተካተቱት ቅኔዎች ከአድዋ ድል ጋር ተያያዥነት ያላቸው የተለያዩ ገጽታዎችን ያንግባረቃሉ። ለማስረጃ የሚከተሉትን ቅኔዎች እንመለከታለን።

ቅኔ¹⁸

ትርጉም

፩ መ.ሴ ፋሽስት ግብረ ማኅበር ይዘኑ መ.ሴ ፋሽስት የማኅበር ሥራን ያወራል፤

ጸዋዐ እብሬት ይትወክፍ በዐለ ሰሙን አኮኑ። የተራ ፅዋን ይቀበል ዘንድ ባለ ሳምንት ነውና።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ይኸ ቅኔ የግእዝ ጉባኤ ቃና ሲኾን ባለ ቅኔው ለሐሳባቸው መነሻ ያደረጉት የቤተ ክርስቲያንን ትውፊት ነው። በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ትውፊታዊ ሥርዐት መሠረት ምእመናን በየሳምንቱ እሑድ ወይም በወር ውስጥ ከሚውሉት ቅዱሳን በዓላት መካከል አንዱን መርጠው በመሰባሰብ፣ ማኅበር (አንድነት) መሥርተው መንፈሳዊ ጽዋ ይጠጣሉ። የማኅበሩ ሰብሳቢ ሙሴ¹⁰⁸ ተብሎ የሚጠራ ሲሆን ኅላፊነቱም ማኅበሩን መምራትና የሚቀጥለው ሳምንት (ወር) ተረኛ ማን እንደሆነ በማሳወቅ ጽዋውን እንዲቀበል ማድረግ ነው። በዚህ አንጻር ፋሽስት ጣሊያንን በሙሴ በመመሰል ፋሽስት ኢጣሊያ ኢትዮጵያውያንን በግፍ ከጨፈጨፈ በኋላ የዕልቂቱን ጽዋ በተራው መቀበሉን፣ የሽንፈት ጽዋ መጎንጨቱን አመሥጥረዋል።

ቅኔ (አሠረ ንጉሥ)¹⁰⁹

በወርጎ ምኒልክ ሰላም ዘአግበርክሙ
 መጥባሕተክሙ ማኅረሰ
 ከናተ ሐራ ግበሩ ይእኬ ማዕጸደክሙ ሐዲስ
 ማእረፍ ለዔሳው እምድኅረ የብስ
 ሐመልማለ ገመል ኢያውዕእ ወጽኔ ፈረሰ
 በአትልዎ ዘነበ ወርእሰ።

ትርጉም

በምኒልክ ሰላም ወራት ሾተላችሁን ማረሻ
 ያሠራችሁ (የሠራችሁ)፤
 አዲስ ማጭዳችሁን የወታደሮች

¹⁰⁸ ሙሴ ተብሎ መሰየሙ በኦሪት ዘመን የነበረው ነቢዩ ሙሴ ሕዝብ እስራኤልን በአንድነት መርቶ ባሕረ ኤርትራን አሻግሮ ሕገ እግዚአብሔርን እያስተማረ ከአምልኮ ጣኦት ወደ አምልኮ እግዚአብሔር፣ ከገቢረ ኅጢአት ወደ ገቢረ ጽድቅ እንደመለሳቸው ኹሉ እርሱም ቃለ እግዚአብሔርን እያስተማረ፣ የታመሙትን እየጠየቀ፣ የተጣሉትን እያስታረቀ፣ የተቸገሩት እርስ በርሳቸው እንዲረዳዱ እያመቻቸ የማኅበሩ አባላት በመንፈሳዊ ሕይወታቸው ልዕልና እንዲኖራቸው ለማገዝ የተመረጠ በመሆኑ ሙሴ ተብሎ ተሰይሟል።

¹⁰⁹ የግእዝ ቅኔያት የሥነ-ጥበብ ቅርስ 2ኛ ቅጽ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ፣ ከኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማእከል፣ 1984፣112።

ጦር አድርጉ።

የዔሳው አዝመራ ከደረቀ በኋላ

ገመል ልምላሜን፣ አበባ ፈረስንም

እንዳያወጣ

ጅራትንና ራስን በማስከተል።

ይኸ ቅኔ የእዝል እጣነ ሞገር ቅኔ ሲሆን በተለየ ስሙ አሠረ ንጉሥ በመባል ይታወቃል። የቅኔው ዋና ጭብጥ ጦርነት በሌለበትና ሰላም በሰፈነበት ዘመን ሾተልን (ሰይፍን፣ ጋሻን ወዘተ) ማረሻ ማሠራት እንደተለመደ ኹሉ፤ በጠብ ዘመን ደግሞ ማጭድን ወይም ማረሻን ወደ ጋሻና ጦር ቀይሮ ለማሠራት የሚያስመኝ መሆኑን ይገልጻል። በዚህም መሠረት ባለቅኔው ዓፄ ምኒልክ በአድዋ ጦርነት ጣሊያንን ድል ከነሱ በኋላ አርሶ አደሩ ያለ አንዳች ጦርነት በሰላም እያረሰ መኖሩን በማስታወስ አሁን ግን ጣሊያኖች የአድዋን በቀል ለመበቀል ለጦርነት መንቀሳቀስ ሊጀምሩ እንደሚችሉ በመጠቀም አርሶ አደሩ ያለ አገር ነጻነት ማረስና ማዘመር ስለማይችል ወደአርበኝነት ተግባር እንዲንቀሳቀስ ባለቅኔው ያሳስባሉ። አዝመራ ከደረቀ በኋላ እንደማያለመልምና እንደማያብብ ቢታወቅም የዔሳውም (የአረቦችም ጠብ) ደጀንና ፊታውራሪን በማከታተል የግመልን በቀልና¹¹⁰ በፈረስ የሚካሄድ ጦርነትን እንዳያመጣ በመስጋት ባለቅኔው በዘመናቸው የነበሩትን ኢትዮጵያውያንን በቅኔያቸው አስጠንቅቀዋል። በበቀለኝነቱ በግመል የተመሰለው ጣሊያን በአድዋ ጦርነት የሸንፈትን የሞት ጽዋን ቀምሶ ከተመለሰ በኋላ ለብዙ ዓመታት ሲዘጋጅ ቆይቶ ኢትዮጵያን በድጋሜ ለመውረር መነሣቱ ሊቁ በቅኔያቸው የገለጹት ሥጋት እንዳልቀረ ያስረዳል።

ቅኔ¹¹¹

፤ ምኒልክ ኢበልዓ ኅፍረተ ቀትል
እምነ ይሁዳ ዘተርፈ
ወበበትረ እድ ዘኮነት ለከንቱ ዘባነ ፀሩ
ቀሠፈ

¹¹⁰ የኢ/ኦ/ተ/ቤ/ክ የትርጓሜ መጻሕፍት ሊቃውንት የግመልን በቀለኝነት እንዲህ በማለት ይገልጡታል “ግመል በቀለኛ ናት፤ አጥብቆ የመታትን እስከ ስድስትና ሰባት ዓመት አትዘነጋም፤ ባጥ ብላ (ዘልላ) ትረግጠዋለች ስፍራ ሲመቻት ገደል ገፍታ ትጥለዋለች” (ማቴ.3፡4)፤ ወንጌል ቅዱስ ግብርና ትርጓሜው፣ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣1988።

¹¹¹ የግእዝ ቅኔያት፣ ሁለተኛ ቅጽ፣1984፣381።

እስመ ፀር ስመ ዘተሳተፈ
ትምክህተ ሰናክሬም ቁጽለ ጊዜ ነግሀ ተዐጽፈ
ወበሠርክ ፍሬሁ ተነግፈ።

ትርጉም

የይሁዳ ትራፊ የሆነ የጦር ኅፍረትን
ምኒልክ አልበላም፤

ለከንቱ በኾነች የእጁ በትርም (ሰይፍ)
የጠላቱን ጀርባ ገረፈ (ቆረጠ)

በስም የተሳተፈ (አንድ የሆነ ጠላት)

የሰናክሬም ትምክህት ቅጠልን በነግሀ ጊዜ

ተጎናጽፏልና፤

በምሽትም ፍሬው ረግፏልና።

የዚህ ቅኔ ዋናው መልእክትም በባህል ላይ በተመረኮዘ ምሳሌና በመጽሐፍ ቅዱስ ታሪክ ላይ የተመሠረተ ነው። በባህላችን አንድ በማዕረግም ሆነ በዕድሜ አነስተኛ የሆነ ሰው ያስተረፈውን ፍርፋሪ (ምግብ) ከእርሱ የሚልቅ ሰው አይበላውም። በታሪክ ደግሞ ይሁዳ (ከዐሥራ ኹለቱ ሐዋርያት አንዱ የነበረው) ጦረኛ (ወታደር) እንደነበረና አባቱንና እናቱን ማርኮ አሳፋሪ ተግባር እንደፈጸመ ይታወቃል¹¹²። ባለ ቅኔው የይሁዳን ጦርነት ከአድዋው ጦርነት ጋር በማነጻጸር ዓፄ ምኒልክን የጦርነት ትራፊን አልበላም (በጦርነቱ ድል አልሆነም) በማለት ያመሠጥራል። ይልቁንም የአህያ ጀርባ በበትር እንደሚመታ ዓፄ ምኒልክም የጠላታቸውን የጣሊያንን ጀርባ በእጃቸው (በሠራዊታቸው) እጅ ላይ ባለች በትር (ሰይፍ) ቆራረጡት ይላል። በተጨማሪም በንቀትና በትዕቢት በይሁዳው ንጉሥ በሕዝቅያስ ላይ ሲዘብት የነበረውን የአሦርን ንጉሥ ሰናክሬምን በእግዚአብሔር ቸርነት ሕዝቅያስ ድል እንዳደረገው¹¹³ እንዲሁም ገና ሳይዋጋ “... በቅርብ ቀን ምኒልክን በቀፎ ውስጥ አስሬ ሮማ አመጣዋለሁ...”¹¹⁴ በማለት በሮም አደባባይ ጉራውን ሲቸረቸር የነበረውን የጀኔራል ባራቲየሪን ሠራዊት በኃይል እግዚአብሔር የሚመካው ዓፄ ምኒልክ በአድዋ ጦርነት ላይ ጧት ታይቶ ማታ እንደሚረገፍ ጤዛ እንዳረገፈው ባለቅኔው ገልጸዋል።

112 አባቱን ስልቦ ገድሏል፤ እናቱንም በግብር አውቋታል። (የማርቆስ ወንጌል አንድምታ ትርጓሜ “...ወምስሌሆሙ ኅልቀኑ ዝኩ ዘፍጥረቱ ክርዳድ ... ይሁዳ ዘአግብኦ” የሚለውን ተመልከት።)

113 ነገሥት 19፥35

114 ጳውሎስ ኞኞ፣ ኢጤ ምኒልክ፣ 1984፡163።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ቅኔ¹¹⁵

ሰላም አልብነ ምስለ ሰብአ ሮሜ ወለሰብአ
 ሮሜ ምስሌን ኢሀለዎሙ ሰላም
 ኢየሱስ ክርስቶስ ዘመደ ሥጋ ወአጽም
 እስመ ከተረነ ደምከ ቀለም።
 ኦ ዘትሠይም
 ቀስተ ሕይወታ ለነፍስ በደመና
 ገቦ ንዝሀተ ደም
 አንተስ ታስተዴሉ በውስተ ዛቲ ዓለም
 ኪያሆሙ ለጥኢና ወኪያነ ለሕማም
 ወእንዘ እምጥንትነ ጴጥሮስ በተዓድዎ ሕግ ፍጹም
 ለዘተባብዕከ ንባብዎ ወዘተቃወመከ
 ንትቃወሞ።

ትርጉም

የአጥንትና የሥጋ ዘመድ ኢየሱስ ክርስቶስ ሆይ
 ከሮም ሰዎች ጋር ሰላም የለንም።
 ለሮም ሰዎችም ከእኛ ጋር ሰላም የላቸውም
 ደምህ ቀለም ከትሮናልና (ለይቶናልና)። የነፍስ የሕይወቷ በጎን/ ደመና የደም
 ርጭት የምትሾም አንተ ነህ፤
 አንተ ግን በዚህች ዓለም እነርሱን
 ለጤንነት፣ እኛን ለሕማም ታዘጋጃለህ።
 ከጥንታችን /ጴጥሮስ ጀምረን ፍጹም
 ሕግን በመተላለፍ
 የተጣላህን እንጣላለን፣ የተቃወመህንም
 እንቃወማለን።

የዚህ ቅኔ ምሥጢር መሠረት ያደረገው ባህልን ነው። ይኸውም አንዱ የአንዱን
 ወንድም በመግደሉ ምክንያት በደም የተለያዩ ሰዎች በማንኛውም ማኅበራዊ ጉዳይ
 አይገናኙም። ባለ ቅኔው በዚህ ባህላዊ እውነታ ላይ ተመሥርተው ኢየሱስ ክርስቶስ
 ሰው ኾኖ ባፈሰሰው ደም ላይ በተመሠረተው እምነት (ሃይማኖት) የሮማ ካህናትና

¹¹⁵ አድማሱ ጀንበሬ (መልአከ ብርሃን)፣ መጽሐፈ ቅኔ ዘክረ ሊቃውንት፣ 1963:718።

የኢትዮጵያ ካህናት አይተባበሩም፣ አንድ አይደሉም። ከዚህም የተነሣ የሮም ካቶሊክና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ካህናት አብረው አይቀድሱም፤ በአንድነት አይቆርቡም። ዳግመኛም ዓለምን በጥፋት ውኃ እንዳያጠፋት ቀስትን በደመና/ ቀስተ ደመና (የቃል ኪዳን ምልክት) አምላክ እንዳደረገ፣ የሰዎችን የነፍስ መዳንም በደሙ ፈሳሽነት አደረገ።

በክርስቶስ ኹለት ባሕርይ ሁለት ፈቃድ በማለት የሃይማኖትን እውነተኛ መንገድ የለወጡ የሮም ካህናት ተቃዋሚዎች ሲሆኑ (በመቃወማቸው)፣ ኢትዮጵያውያን ለሥጋዊ መከራ ተዳረጉ። ይኸም ማለት ሃይማኖትን የሚለውጥና የሚያጠፋ ፋሽስትን በመዋጋት ኢትዮጵያውያን ብዙ መከራ የደረሰባቸው መኾኑን ያሰገነዝባል። ጠቅለል ባለ አገላለጽ፣ ሮማውያን (ጣልያኖች) ግዛትን የማስፋፋት ፍትወታቸውን ለመፈጸም ይረዳቸው ዘንድ፣ የሮም ካህናት ሃይማኖትን እንሰብካለን በማለት በሃይማኖት ሰበብ ያደረጉት ሙከራ የስለላ ተግባር¹¹⁶ መኾኑን የተረዱት ባለቅኔው “ሰላም አልብነ ምስለ ሰብአ ሮሜ፣ ከሮም ሰዎች ጋር ሰላም የለንም” በማለት አመሥጥረውታል።

ቅኔ

አልብዩ ምት ብሂሎትኪ ኢትዮጵያ
እሙን ወኢይትሔሰው ቃልኪ ለመርግዌ
ሕግ እስከ ምጽአቱ
ምትኪ አምጣነ ኢኮነ ዘሀሎ ምስሌኪ¹¹⁷

ትርጉም

ኢትዮጵያ ሆይ፣ ባል የለኝም ማለትሽ
የታመነ ነው፤ ቃልሽም አይታበልም።
እስከ ሕግ ሙሽራው መምጣት ድረስ
ካንች ጋር ያለው ባልሽ አልሆነምና።

ይኸ ቅኔ ሕንጻሃ ወይንም ሣህልክ ይባላል። ባለ ቅኔው የተጠቀሙት ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሳምራዊቷን ሴት ባነጋገራት ጊዜ “ሂጅና ባልሽን ጥሪው” ቢላት እርሷም “ባል የለኝም” አለችው። ጌታም መልሶ “ባል የለኝም ማለትሽ እውነት ነው አምስት ባሎች ነበሩሽና። አሁን

¹¹⁶ አስረስ የኔሰው፣ ትቤ አክሠም መኑ አንተ? 1951:2።

¹¹⁷ የግእዝ ቅኔያት የሥነ-ጥበብ ቅርስ 3ኛ ቅጽ፣ 1995:194።

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

ግን ካንች ጋር ያለው ባልሽ አይደለም¹¹⁸ አላት። ባለ ቅኔው ይኸን የወንጌል ቃል ምሳሌ በማድረግ ኢትዮጵያ በአምስቱ የኢጣልያ ወረራ ዓመታት መሪ እንዳልነበራት ለጊዜው ኢትዮጵያን እገዛለሁ ይል የነበረው ግፊኛው ፋሽስትም መሪዋ አለመሆኑን ከማመሥጠራቸው ጋር፣ የራስዋ መሪ እንደሚመለስና ፋሽስት ኢጣልያም የኢትዮጵያ ገዥ ሆኖ እንደማይቀጥል ተንብየዋል። ከዚህም መረዳት ያለብን ሌላው ጉዳይ ባለቅኔው ንጉሥንና ሀገርን በባልና ሚስት የመመሰላቸው ምሥጢር ነው። ይኸውም ባልና ሚስት በመተማመንና በመፈቃቀር ላይ የተመሠረተ ትዳር ከሌላቸው ትዳራቸው ሊጸና ጎጂቸው ይቀናል ተብሎ አይታሰብም። ልጅ ወልደው በምግባር በሃይማኖት አንጻው ማሳደግ አይችሉም። ቤታቸው ኹል ጊዜ እንደበረዶ የሚቀዘቅዝ ወይም እንደ እሳት የሚያቃጥል ድባብ ይሰፍንበታል። ከዚህም አልፎ ባል በገይልና በጉልበት ሚስትን አስገድዶ ለመግዛት ቢሞክር አይሳካለትም፤ መጠፋፋትንም ሊያስከትል ይችላል። እንዲኹም መንግሥት (ንጉሥ) እና ሀገር (ሕዝብ) በመተማመንና በመደማመጥ ካልኾነ ምንም ዓይነት መልካም ውጤት ማስመዘገብ አይቻሉም። መንግሥት የሚያወጣቸው ሕጎችና ደንቦች ተፈጻሚነት አይኖራቸውም። ከዚህም የተነሣ በመንግሥትና በሕዝብ መካከል በየጊዜው በሚደረጉ ፍጥጫዎች የብዙ ሰዎች ደም ይፈስሳል። በተቃራኒው ባልና ሚስት አንድነታቸውን በመተማመንና በመግባባት ላይ የመሠረቱ እንደኾነ አንድነታቸው ይጸናል፤ ትዳራቸው ይቀናል፤ ሀብታቸው ይበዛል፤ ጎረቤት ዘመድ አዝማድ ምሳሌ ያደርጋቸዋል። እንዲኹም መንግሥትና ሕዝብ ልብ ለልብ ተናቦ በመወያየትና ችግሮችን በጋራ በመፍታት የሚጓዝ ከኾነ ሀገር ትለማለች፤ ሰብአዊ መብት ይከበራል፤ ኹሉም እንደሚገባው የድርሻውን ያገኛል።

ቅኔ

አልቦ እምሕዝብ ዘአጠየቀነ
 ከመ እምአይቱ ምጽአቱ ወኅብ አይቱ ነገዱ
 ለዘእምርጉቅ መጽአ ያርብኃ ገዳም አሐዱ
 ፍጹመ እስመ ይመስሎ ለሉቃስ በእዱ
 ወካዕበ ይመስል
 የሐንስሃ ነቢየ እምነ ርእሱ እስከ ክሳዱ
 አስይፍትሂ ኅለይተ ሞት እለ ተአንገዱ
 በቅድመ ባዕል ያርብሃዊ በክሣድ ይወርዱ

¹¹⁸ ዮሐ 4፡1-18
 የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

እኩነት ውሳኔ ለያርብሐዊ መፍቅዱ
ሥጋሁ ከመ ይብልኩ ባዕዳኒሁ ምስለ
አዝማዱ።

ትርጉም

ከሩቅ የመጣ አንዱን የዱር አርበኛ
አመጣጡ ከየት ነገዱም ከወዴት እንደኾነ
ከሕዝብ ያስረዳ የለም።
ሉቃስን በእጁ ይመስለዋል፤
ዳግመኛም ከራሱ እስከ አንገቱ
ነቢዩ ዮሐንስን ይመስላል።
እንግዶች የሆኑ የሞት ዘፋኞች /ሰይፎችም
በባለጸጋ አርበኛ ፊት በአንገት ይወርዳሉ።
ባዕዳኑ ከዘመዶቹ ጋር ሥጋውን ይበሉት ዘንድ ለአርበኛ ፈቃዱ ነውና።

እንግዳ ሰው “ሊታይ ከየት መጣህ” “የማን ወገን ነህ” “ከራስ ቅልህ ከፊት አወራረድህ እገሌን ከእጄህ አካባቢ እግሌት-መስላለህ” ተብሎ ሊጠየቅ ይችላል። እንዲሁም ፋሽስት ኢጣልያ ኢትዮጵያን በወረረችበት ወቅት በዱር በገደል በዋሻ በፍርኩታ ወድቆ ይገኝ የነበረው ኢትዮጵያዊ አርበኛ በእጁ ሉቃስን በራሱና በአንገቱ ዮሐንስን ይመስላል፤ ማለትም አርበኛው እንደ ሉቃስ እጁን፣ እንደ ዮሐንስ መጥምቅ አንገቱን መቆረጡንና በስም ይኸ እገሌ ነው ያ እገሌ ነው ተብሎ ለመለየት አስቸጋሪ መሆኑን ባለቅኔው ያስረዳሉ። ይኸም ፋሽስት ኢጣልያን በወገኖቻችን ላይ ያደረሰው መከራና ግፍ ምን ያኽል አሰቃቂ እንደነበር ከዚኸ ቅኔ መረዳት እንችላለን።

በቅኔው ኹለተኛ ክፍል አዝማሪዎች በባለጸጋ ፊት እስክስታ በአንገት እንደሚወርዱ፣ ሰይፎችም (ጎራዴዎች) በአርበኛ ፊት በአንገት ይወርዳሉ ማለት አርበኛው በፋሽስት ጎራዴ አንገቱ እየታረደ ሥጋው እየተቀረደ መገደሉ ተመስጥሯል። ባዕዳኑ ከዘመዶቹ ጋር ሥጋውን ይበሉ ዘንድ ለአርበኛ ፈቃዱ ነውና ማለትም ባዕዳን የተባሉ ፋሽስት ኢጣልያን ዘመድ ከተባሉ ኢትዮጵያውያን ባንዳዎች ጋር አርበኛውን ለመውጋት ቢተባበሩም አርበኛው ወደኋላ ሳይፈገፍግ አንገቱን ለሰይፍ ደረቱን ለጦር ለመስጠት ፈቃደኛ ኾነ በማለት ሊቁ ያመሠጥራሉ።

ምኒልክ ከብካብ የዓለም
መጀመሪያ ኢትዮጵያ እምክ
ዘኢታፈቅር ደመኛ ከጥቁር ጋራ
ነጩን አቅርባልን ነበር ለእኛ

የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

እኛም ብናየው በየጊዜው፣
 ይሻላል ከነጩ፤
 የወትሮው መናኛ፤
 ጣልያን ጋለሞታ
 ጋግራዋለችና ነጩን ወፍራም አድርጋ
 ክፉኛ፣ አመትከሂ ምድረ ትግራይ
 የማትገዛ ለዳኛ፣ የጸነሰችውን ሰብአ
 ሮሜ አስወረደችው ለተኛ። ማእከለ
 መትረየስ ወመድፍ ላእካነ ንጉሥ
 ሰልፈኛ በደም አይቷታልና ጎራዴህ ክፉ
 ቁራኛ።¹¹⁹

ከላይ ያለው መወደስ ቅኔ ምንም እንኳ ፍርንዳስ (ግእዝና አማርኛ) ቢሆንም በውስጡ የያዛቸው ሐሳቦች ግን ትንታኔ የሚያስፈልጋቸው ናቸው። ከብካብ ማለት ሠርግ ሲሆን ሠርግ ደግሞ በዚህ ዓለም የማኅበራዊ ኑሮ መጀመሪያ ነው። ማለትም አንድ ሰው ትዳር ከመሠረተ በኋላ በአካባቢው ያለው ማኅበረሰብ ጋር በሚተዳደርበት ሕግና ደንብ መገዛት ይጀምራል፤ ለምሳሌ በእድርና በመሳሰሉ ነገሮች ይሳተፋል። በዚህ ምሳሌ መሠረት ከብካብ በተባሉ ዓፄ ምኒልክ አማካኝነት ኢትዮጵያ ከዓለም ሥላጣኔ ተቋዳሽ መኾኗን ቅኔው ያመሠጥራል። አሁንም ባለቅኔው በነጭ ጤፍና በጥቁር ጤፍ ማንጸሪያነት ጣሊያናዊውን እና ኢትዮጵያዊውን አስተዳደር እያነጻጸሩ የጥቁር ጤፍ እንጀራ ከነጭ ጤፍ እንጀራ የተሻለ ጥቅም እንዳለው ኹሉ እንዲኹም ሲያዩት የሚያምር ከሚመስለው ነገር ግን ጥቅም ከሌለው ከነጩ ጤፍ (ጣሊያናዊ ቅኝ ገዥ) መናኛ/የማይረባ የሚመስለው ጥቁሩ ጤፍ (ኢትዮጵያዊ መሪ) እንደሚሻል ቅኔው በምሥጢር ያስረዳል። ከመጠን በላይ ወፍራም ሆኖ የተጋገረ እንጀራ ለመብላት እንደማይመረጥ ኹሉ ጋለሞታ የተባለች ጣልያን ዜጎቿን ልበ ወፍራም/ ደንዳናና ጨካኝ አድርጋ ጋግራቸዋለችና ማለት አሳድጋቸዋለችና ለአገዛዝ አይመቹም እያለ ነው።

በመጨረሻም ዓይነ ወግ ክፉ ቁራኛ/ ሾተላይ የርጉዝ ሴት ፅንሰን እንደሚያስወርድ፣ የምኒልክ ጎራዴም የኢጣልያንን ሠራዊት እንደውርጃ እየበጣጠሰ ከትግራይ ምድር ማስወጣቱን ቅኔው ያስረዳል። አንድም የምኒልክ ፓለቲካዊ ተቃዋሚ የነበረው ራስ መንገሻ በአድዋ ጦርነት ምክንያት ለጊዜው ከምኒልክ ጋር በመተባበር ለድሉ መሠረታዊ አስተዋጽኦ ያደረገ ቢኾንም በኋላ ግን 80ሺህ ጦር አሰልፎ

¹¹⁹የግእዝ ቅኔያት የሥነ-ጥበብ ቅርስ 3ኛ ቅጽ፣1995፣135።
 የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣© ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የምኒልክን ንጉሠ ነገሥትነት እንደማይቀበል አስታውቆ ነበር። ይኸን እንጂ ዓፄ ምኒልክ በራስ መከንን የሚመራ 40ሺህ ጦር ሲያዘምቱበት ገና ወሳኙ ግጥሚያ ሳይደረግ የመንገሻ ሠራዊት መፍረክረክ መጀመሩን ታሪክ ያስረዳል።¹²⁰

ማጠቃለያና አስተያየት

ከላይ በተጠቀሱት ቅኔዎች ውስጥ እንደተመለከትነው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ዕውቀታቸው ጥልቅ አእምሯቸው ምጡቅ ከመሆኑ የተነሣ መጽሐፍ ቅዱሳዊ ዕውቀታቸውን በሃያማናታዊ አስተምህሮ ብቻ ሳይገድቡት ወቅታዊ ጉዳዮችንም ለመተንተን እንደአስፈላጊነቱ በምሳሌነት እንደ ተጠቀሙበት ያሳያል። ሊቃውንቱ ሐሳቦቻቸውንም ሲያቀርቡ ምክንያታዊ (Logical) የሆኑ ማስረጃዎችን በማቅረብ በመኾኑ የአድማጮቻቸውን ልቡና የመግዛትና የመማረክ አቅማቸው እጅግ ከፍተኛ መኾኑንም ከቅኔዎቻቸው እንገነዘባለን። በቅኔዎቹ ውስጥ የተንጸባረቀውና ልናስተውለው የሚገባን ሌላው ወሳኝ ጉዳይ፣ ፋሽስት ጣልያን ሀገራችንን በተደጋጋሚ ሲወር አርበኞች አባቶቻችን ሰይፍ መዝዘው ጦር ሰብቀው ጠላትን ለመመከት ሲዋጉ፣ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት መንፈሳውያን አባቶቻችን ደግሞ ከጸሎታቸው ባሻገር በቅኔያቸው ነገሥታቱና አርበኞቹ አስቀድመው እንዲዘጋጁ የማስጠንቀቅና የማነቃቃት ሥራን በመሥራት ኃላፊነታቸውን በሚገባ ተወጥተዋል። በተጨማሪም ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በማንነቱ እንዲኮራና ለነጻነቱ አስፈላጊውን መሥዋዕትነት እንዲከፍል ዋጋ ከሌለው ነጭ ጤፍ (ፋሽስት) ይልቅ ዋጋ ያለው ጥቁር ጤፍ (ኢትዮጵያዊ መሪ) ይሻልሃል፤ እውነተኛ ባላ (ንጉሥ) እስኪመለስ ድረስ ኢትዮጵያ ትጠብቃለች፤ ... እያሉ የአርበኛውንና የሕዝቡን ሥነ ልቡና በማነቃቃትና በማበረታታት ከፍተኛ ሚና ተጫውተዋል። ከኹሉም በላይ ለኢትዮጵያ ብቻ ሳይኾን ለአፍሪካ በሙሉ የነጻነት እንቅስቃሴ መሠረት የሆነውን ድል ያጎናጸፉን አባቶቻችን የከፈሉትን መሥዋዕትነት ለማወቅ እንችል ዘንድ ዘመን ተሻጋሪ በሆኑ ቅኔዎቻቸው ለአሁኑም ኾነ ለወደፊቱ ትውልድ የሚበቃ የታሪክ ገጸ በረከት አውርሰውናል።

በመጨረሻም በዚህ ጥናት ውስጥ በናሙናነት ከተካተቱት በቁጥር ጥቂት ከኾኑ

¹²⁰ አንደርዘይ ባርትሌሲኪ እና ዮናና ማንቴል-ኒዮችኮ፣ (ዓለማዊሁ አበበ፣ ተርጓሚ)፣ የኢትዮጵያ ታሪክ ከመጀመሪያው እስከ አሁኑ ዘመን (2005፣ 429)

ቅኔዎች ከላይ ያለውን ጠቋሚ መረጃን ማግኘት ከተቻለ በተነሣው ርእሰ ጉዳይ ላይ የሚያተኩሩ ተጨማሪ ቅኔዎችን መስብስብና ማጥናት ቢቻል ላቅ ያለና ሚዛን የሚደፋ መረጃ ማግኘት እንደሚቻል መገመት አይከብድም። በመኾኑም በዚህ ጥናት በተዳሰሰውም ኾነ በሌሎች ተዛማጅ ርእሰ ጉዳዮች ላይ ሊሎች አጥኝዎች ትኩረት እንዲያደርጉበት የዚህ ጥናት ባለቤት መጠቀም ይወዳል።

የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ለዘመን አቆጣጠር፣ ለክዋክብት እና ለአየር ትንበያ ጥናት መጽሐፈ ሄኖክ መነሻ

ዮሐንስ ደምስ በለጠ¹²¹

አገፅፍተ ጽሑፍ

ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነት ያለው የቀድሞ ትምህርት ነው። ይኸ ትምህርት የፀሐይን፣ የጨረቃን፣ የክዋክብትንና የነፋሳትን ዑደታቸውንና የቆይታ ጊዜያቸውን ርዝማኔ ለይቶ ይቈጥራል። በእነዚህ ዑደቶች አማካኝነት ዘመናትን ለመቀጠር፣ አንዳንድ ያለፉ እና ወደፊት የሚመጡ ክስተቶችን ጊዜያቸውን ለማስላት ይጠቅማል። የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር መነሻው ዘመነ ፍጥረት ነው። የጥናቱ ዓላማ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት መነሻ መጽሐፈ ሄኖክ መኾኑንና ለዘመን አቆጣጠር፣ ለክዋክብት እና ለአየር ትንበያ ጥናት ያለውን ፋይዳ ማሳየት ነው። ኢትዮጵያውያን ሊቃውንት የተለያዩ ፍጥረቶችን ለመመራመር የሚጠቀሙበት ዐቢይ መጽሐፍ መጽሐፈ ሄኖክ ነው። ስለዚህ መጽሐፈ ሄኖክ የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር እንዲኹም የባሕረ ሐሳብ ፍልስፍናውና መሠረቱ ከሄኖክ መጽሐፍ የተቀዳ ነው። ይኸንንም ለማረጋገጥ የተለያዩ የጽሑፍ ማስረጃዎችን በማመሳከር፣ ሊቃውንትን በመጠየቅ ጥናቱ ተከናውኗል። የጥናቱ ውጤት የኢትዮጵያውያን የዘመን አቆጣጠር ስልት በፀሐይ፣ በጨረቃና በክዋክብት እንደ አስፈላጊነቱ የሚቈጥር እንደሆነ፣ ባሕረ ሐሳብ ትምህርት በዘመናዊ ሳይንስ ከፍተኛ የሒሳብ ዕውቀት በተለይ “Algebira & Trigonometry” እንዲኹም የምርምር ችሎታ የሚጠይቀውን ትምህርት በቃል ብቻ ያለ ሒሳብ መሥሪያ ማሸን መሥራት እንደሚቻል የሚያሳይ ሀገር በቀል ጥበብ ነው። በተጨማሪም ቀደም ባሉት ዘመናት ባሕረ ሐሳብ ትምህርት በኢትዮጵያ ውስጥ በነበረው የትምህርት ዘይቤ የነበረውን አጠናን እና የማኅበረሰቡን ከፍተኛ የፍልስፍና ጥበብ በዘመን አቆጣጠር፣ የሰማይን «ምሥጢር» ለማወቅ (astronomical studies)፣ ለኮከብ ቁጠራ (astrology)፣ ለአየር ንብረት ትንበያና ስለወቅቶች መፈራረቅ (meteorology and climate studies) ለመሳሰሉት ጉዳዮች የሚያገለግል ጥበብ ነው።

ቀድሞ ቃላት፡- መጽሐፈ ሄኖክ፣ ባሕረ ሐሳብ፣ አቡ ሻኸር፣ ሥነ-ፈለክ

¹²¹ BSC mathematics & Msc Computational and data science, AAU, Email: yohannesd23@gmail.com
 የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

መግቢያ

ጥንታዊው የኢትዮጵያ የቀጥታ ትምህርት የዘመን አቆጣጠር እና የሥነ-ፈለክ ጥናት ዐጠቃሎ የያዘው ትምህርት ስያሜ በሊቃውንት ዘንድ አከራካሪ ነው። ለምሳሌ አለቃ ያሬድ ባሕረ ሐሳብ አጽዋማት እና በዓላት፣ የፀሐይ፣ የጨረቃ፣ የከዋክብት እና ሐሳብ ነፋሳትን አጠቃላይ የያዘውን ባሕረ ሐሳብ ይሉታል። በሌላ በኩል አባ ገብረሥላሴ ወ/ሚካኤል ደግሞ በዓላት እና አጽዋማት የያዘውን መረጃ መጽሐፍ ብለው ሰይመውታል። መምህር ስቡሕ አዳምጤ ፣ ጌታቸው ኀይሌ እና መሪጌታ ዘነበ ኀየሎም አጽዋማት እና በዓላት ላይ የሚያተኩረውን መጽሐፍ ባሕረ ሐሳብ ብለው ይጠሩታል። ይኸውን እንጂ ይኸ ጥናት ኹሉንም አጠቃሎ የያዘውን የአለቃ ያሬድን ባሕረ ሐሳብ የሚለውን መጠሪያ የሚጠቀም ይኸኛል። ሊቃውንት ጥልቅ የኾነውን የሥነ-ፈለክ ትምህርት ማለትም ሥለ ፀሐይና ጨረቃ ዑደት እና የነፋሳትን ምሥጢር የሚያጠናውን አቡሻክር እንደኾነ እና የዘመን አቆጣጠር ደግሞ ባሕረ ሐሳብ ብለው የሚከፍሉ እንዳሉ ኹሉ ከስሙ ትርጓሜ በመነሣት ባሕረ ሐሳብ ኹሉን ያዘ ነው የሚሉ ሊቃውንት ደግሞ በርካታ ናቸው። በመኾኑም ይኸ ጥናት በዋናነት ባሕረ ሐሳብ የሚለውን እንደ አጠቃላይ በመውሰድ የተዘጋጀ ነው።

ከላይ አስቀድሞ ለመግለጽ እንደተሞከረው ባሕረ ሐሳብ፣ ፀሐይ፣ ጨረቃና ከዋክብትን በመጠቀም እንዲኹም የነፋስን አቅጣጫ በመረዳት፣ ሰዓት፣ ቀን፣ ወርና ዓመትን የመሳሰሉ የጊዜ ርዝመቶችን መለኪያዎች አድርጎ በመከፋፈል፣ ለዚህም የሚኾን ዘዴ ደንብና ሥርዓት በማዘጋጀት ለሃይማኖታዊም ኾነ ለተቋማዊ ሥራዎች የሚረዳ ዕቅድ ለማዘጋጀት የሚጠቅም ነው።¹²² ይኸም እንደ እርሻ፣ ንግድና ሌሎችም የኅብረተሰብ ጉዳዮችን በሥነ ሥርዓት ለመከወን ያግዛል። የዘመን አቆጣጠር ሥለ ማኅበራዊ ኑሮ ጠቀሜታና በሃይማኖት ተግባሮችን ለማከናወን በሚያገለግል መልኩ ተፈጥሮአዊውን የወቅቶች ክፍፍል እርስ በእርሳቸው የሚያመቻችበት ዘዴ ነው። እንዲኹም ዓመት ወስኖ ወደ ትንንሽ ክፍሎች በመከፋፈል እነዚያ ትንንሽ ክፍሎች ደግሞ ስንት ቀኖች እንደሚኖራቸው የመወሰን ደንብ በመኾኑ የሕዝብና የሃይማኖት በዓላት ቀኖችን አስቀድሞ ለማወቅና ዕቅድ ለማውጣት ይረዳል።

¹²² ጌታቸው ኀይሌ፣ 1993 ዓ.ም. ባሕረ-ሐሳብ የዘመን ቆጠራ ቅርሶችን ከታሪክ ማስታወሻ ጋራ።
የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

የዚህ ጥናት ዋና ትኩረት መጽሐፈ ሄኖክ ለኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር መነሻ መሆኑን ማጠየቅ ሲኾን፣ ጥናቱ 1980 ዓ.ም በመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ታትሞ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ላይ የዋለውን መጽሐፈ ሄኖክ የሚዳስስ ነው።

የጽሑፉ አነሳሽ ምክንያት

የዚህ ጥናት አነሳሽ ምክንያት የሆነው የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጩ በተለያዩ ሊቃውንት ዘንድ ያለው የሐሳብ ልዩነት ማጥናት እና የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ይዘትን በስፋት ማስገንዘብ ነው። አንዳንድ ምሁራን የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር መነሻ የሆነው ባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጩ ከግብፅ እና ከዕብራውያን እንደኾነ¹²³ በተጨማሪም ከጎርጎርዮሳውያን አቆጣጠር ጋርም አንድ ዓይነት እንደኾነ የሚያስረዱ ሲኾን ይህንን ሐሳብ በመሞገት የዚህ ጥናት ዋና ጉዳይ የኢትዮጵያ ዘመን መቀጠሪያ ባሕረ ሐሳብ ትምህርት መነሻው መጽሐፈ ሄኖክ እንደኾነ ከላይ የተጠቀሱት ሊቃውንት ሥለ ኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር ካቀረቡት ምንጭ ልዩ መሆኑን ማሳየት ነው። እንዲኹም ቀደም ሲል በኢትዮጵያ ውስጥ በነበረው የትምህርት ዘይቤ የነበረውን አጠናን (የዘመን አቆጣጠር ጥናት) እና የማኅበረሰቡን ክፍተኛ የፍልስፍና ጥበብ የሚጠቁም ሲኾን ለማኅበራዊ መስተጋብር ያለው ፋይዳ የጎላ እንደኾነ ያሳያል። በተጨማሪም ለሳይንሳዊ ጥናቶች የሕዋ ወይም ሥነ-ፈለክ (cosmos) እና የአየር ንብረት ምርምር ዓላማ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት አስፈላጊ መሆኑን ነው።

የጥናቱ ዓላማ

የጥናቱ ዓላማ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጩ መጽሐፈ ሄኖክ መሆኑን ፤ ለዘመን አቆጣጠር፣ ለከዋክብት እና ለአየር ትንበያ ጥናት ያለውን ፋይዳ ማሳየት ነው። ዝርዝር ዓላማዎቹም የሚከተሉት ናቸው።

- የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ምንጭ መጽሐፈ ሄኖክ መሆኑን ማስተዋወቅ፣
- ባሕረ ሐሳብ ስለከዋክብት እና የነፋሳት ዑደት ለማወቅ የሚያስችል መሆኑን መፈተሽ፣

¹²³ ጌታቸው ኃይሌ፡ 1993 ዓ.ም. ባሕረ-ሐሳብ የቀመር የሥነ-ፈለክ ምስጢር።
 የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን ጥናት መጽሔት፣ ቁ.፮ (ነሐሴ ፳፻፲)፣ © ጥናትና ምርምር ተቋም፣ ማኅበረ ቅዱሳን

- ጥንታዊ የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር ምንጩ ባሕረ ሐሳብ መሆኑን በማሳየት ልዩ ልዩ ጠባይዓትን መግለፅ፤

የጥናቱ አስፈላጊነት

የዚህ ጥናት አስፈላጊነት የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር መነሻው አቡሻክር ሳይኾን መጽሐፈ ሄኖክ እንደሆነ መነሻ ሐሳብ ማቅረብ ነው። የባሕረ ሐሳብ ትምህርት ከመጽሐፈ ሄኖክ አንጻር የሚዳሳስ እና ትምህርቱ ዘመን ከመቀጠር ባሻገር ጥልቅ የሆነ ሒሳባዊ (mathematics) ቀመሮችና የአሠራር ስልቶችን (Algorithms) በቃል የማጥናት¹²⁴ ክህሎትን ማዳበር የሚያስችል መሆኑን ማሳየት እና የሥነ-ክዋክብት እና የአየር ትንበይ ትምህርት የያዘ መሆኑን ይዳስሳል።

የጥናቱ ዘዴ

ይኸን ጽሑፍ ለማዘጋጀት አጥኚው አንደኛ እና ኹለተኛ የመረጃ ምንጮችን የተጠቀመ ሲኾን፣ ከሚመለከታቸውን የባሕረ ሐሳብ መምህራን በቃል መጠይቅ መረጃ ተሰብስቧል። እንዲሁም የሰነድ ፍተሻ እና ከርእሰ ጉዳይ ጋር ተያያዥነት ያላቸው የሒሳብ (Mathematics) ቀመሮች ለትንተና አገልግሎት ላይ ውለዋል።

ባሕረ ሐሳብ እና ታሪካዊ ዳራው

ባሕረ ሐሳብ ማለት የቃሉ ትርጉም ቀጥሮ ያለው ዘመን፣ የዘመን ቀጥሮ ማለት ነው።¹²⁵ ባሕረ ሐሳብ በኢትዮጵያውያን ሊቃውንት ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነት ያለው የቀጥሮ ትምህርት ነው። ይኸ ትምህርት የፀሐይን፣ የጨረቃን፣ የክዋክብትንና የነፋሳትን ዑደታቸውንና የቁይታ ጊዜያቸውን ርዝማኔ ለይቶ ይቆጥራል። በእነዚህ ዑደቶች አማካኝነት ዘመናትን ለመቀጠር፣ አንዳንድ ያለፉ እና ወደፊት የሚመጡ ክስተቶችን ጊዜያቸውን ለማስላት ያገለግላል።

ባሕረ ሐሳብ ያለፈውን፣ አኹን ያለውንና ወደፊት የሚኾነውን እየቁጠረ በስፍር(በልክ) የሚያስረዳ ነው። ለመጠሪያም የሚጠቀምባቸው በዋናነት የፀሐይን፣ የጨረቃንና የክዋክብትን ዑደታትን ሲኾን እነዚህን ተጠቅሞ ዘመንን በዓመት፣

¹²⁴ በቃል ማጥናት ስንል፡- ጽሑፋዊ ማጣቀሻ ሳይመለከቱ በአእምሮ ክህሎት ብቻ ላይ ተመሥርቶ በቃል የሚደረግ ገለጻና እና ትንታኔ ማለት ነው።

¹²⁵ አለቃ ያሬድ ፈንታ፡ 2004 ዓ.ም ባሕረ-ሐሳብ የቀመር የሥነ-ፈለክ ምስጢር።

በወር፣ በቀን፣ በሰዓት፣ ወዘተ. በመከፋፈል ይሰፍራል። ለዚህም በተለያዩ ጊዜ የሚመላለሱ ዐውዶች ዘመንን ለመለየት (ለመቀጠር) ይጠቅማሉ።

የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር መነሻው ዘመነ ፍጥረት ነው። ዘመን ራሱ የተፈጠረው ለፍጡር ነው። ባሕረ ሐሳብ ዘመንን ለመቀጠር መነሻ የሚያደርገው እግዚአብሔር ፍጥረትን መፍጠር የጀመረበትን ዕለት ዕለተ እሑድን አንድ ብሎ ይጀምራል። ይኸም በአራት ዘፍጥረት ምዕራፍ አንድ ላይ የተመዘገበውን ታሪክ የተከተለ ሲኾን በዚህ ምዕራፍ እግዚአብሔር ፍጥረታትን በስድስት ቀን እንደፈጠረ በሰባተኛው ቀን ደግሞ እንደዐረፈ ይናገራል።¹²⁶ ስለዚህ በክርስቲያኑ ዓለም ያሉ መምህራን የአንድ ሳምንት የቀን ብዛት ሰባት እንዲኾን የተደረገበት ዋና ምክንያት ይኸ እንደኾነ ያብራራሉ።

መጽሐፈ ሄኖክ የአዳም ሰባተኛ ልጅ የኾነው እና ከቀደምት አበው አንዱ እንደነበረ የሚታወቀው፤ በእግዚአብሔር ዘንድ የተወደደው እና ሞትን እንዳያይ እግዚአብሔር የሰወረው¹²⁷ ሄኖክ የተባለ ደግ ሰው የጻፈው ነው¹²⁸።

መጽሐፈ ሄኖክን ስንመለከተው የኢትዮጵያ ዘመን አቆጣጠር እንዲኹም የባሕረ ሐሳብ ፍልስፍናውና መሠረቱ ከሄኖክ መጽሐፍ የተቀዳ መኾኑን መረዳት ይቻላል። ምክንያቱም ባሕረ ሐሳብ የሚያስተምረው ከዚህ መጽሐፍ ትርጓሜ መነሻነት የተዘጋጀ መኾኑን የሚያሳዩ ብዙ ማስረጃዎች አሉት። እንዲኹም የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ማጣቀሻ አድርገው በዋናነት የሚጠቀሙት መጽሐፈ ሄኖክን ነው። ይኸንን በጣራ ቅዱስ ኤውስጣጢዎስ ገዳም አገልጋይ የኾኑት አባ ኀይለማርያም የሚባሉ የአቡሻክር መምህር እና የገዳሙ አባ ምኔት፤ በቃለ መጠይቅ በሚከተለው መልክ አስረድተዋል

«ብዙ ሰዎች የባሕረ ሐሳብ ደራሲ የሚመስሏቸው አቡሻክር¹²⁹ እና ቅዱስ ዲሜጥሮስ እንኳን የተጠቀሙት የሄኖክን ሥራ ነው። በእርግጥ አቡሻክርና ቅዱስ ዲሜጥሮስ ለባሕረ ሐሳብ ትምህርት መስፋፋት የበኩላቸውን አስተዋጽኦ አበርክተዋል»።¹³⁰

¹²⁶ አራት ዘፍጥረት 2፥2
¹²⁷ አራት ዘፍጥረት 5፥24
¹²⁸ ዓለም ከተፈጠረ በ1486 ዘመን እንደተጻፈ መጻሕፍተ ሰሎሞን ወሲራክ ፣ ገዕ 9 ይገልጻል። ይሁ ቍ.14-15
¹²⁹ ENCYCLOPAEDIA Aethiopica, volume 1, page 56
¹³⁰ ጌታቸው ኃይሌ፡ 1993 ዓ.ም. ፣ገጽ 20

ሊቀ ጳጳስ ቅዱስ ዲሜጥሮስ በ3ኛው መ/ክ/ዘ የነበረ የእስክንድርያ መንበር ሊቀ ጳጳሳት ሲኾን በቤተ ክርስቲያን ሥርዓት መሠረት በየዓመቱ አጽዋማትና በዓላት የሚውሉበትን ዕለት¹³¹፣ እንዲኹም እነዚህ ዕለታት በየጊዜው በምን ዓይነት መንገድ እንደሚገኙ የቀመሩን ሥርዓትም አዘጋጅቷል። ቅዱስ ዲሜጥሮስ በዓላትንና አጽዋማትን ሲያወጣ በጸሎትና በሰብሌ ተወስኖ እንደኾነ ይታመናል።¹³² እንዲኹም አቡሻክር ደግሞ በ12ኛው/13ኛው መ/ክ/ዘ የነበረ የእስክንድርያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ዲያቆን ነው።¹³³ አቡሻክር ለትምህርቱ መዳበር ላደረገው አስተዋጽኦ ከባሕረ ሐሳብ ትምህርት ክፍሎች መካከል የአንዱን መጠሪያ በስሙ አቡሻክር ብለው ሰይመውታል።¹³⁴ አንዳንድ ጊዜ ባሕረ ሐሳብ የሚለውን አቡሻክር በማለት የሚጠሩም አሉ። ስለዚህ ቅዱስ ዲሜጥሮስና አቡሻክር የነበረውን ዘመን መቀጠሪያ ተጠቅመው አበለጸጉት ወይም ለአገልግሎት እንዲመች አድርገው አስተካከሉት እንጂ አዲስ ትምህርት አላዘጋጁም። ይኸም ደግሞ የባሕረ ሐሳብ ትምህርት መነሻ መጽሐፈ ሄኖክ እንደ ኾነ እንረዳለን።

በዋናነት የሚጠቀሱ የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት ጊዮርጊስ ወልደ አሚድ፣ ኤጲፋኖስ፣ አቡሻክር፣ ቅዱስ ዲሜጥሮስ፣ አባ ጊዮርጊስ ዘጋስጫ፣ ወዘተ. ዘመን ለመቀጠር አጠቃላይ ዓለም ከተፈጠረ ጀምሮ ያለውን የክርስቶስን ልደት መነሻ አድርገው ለኹለት ይከፍሉታል። መጀመሪያው ክርስቶስ ልደት በፊት ያለውን ዘመን ዓመተ ፍዳ (የኩነኔ ዘመን) በማለት ይጠሩታል። የዘመኑ ርዝመት (ብዛት) 5500 ዓመት ያህል ነው።¹³⁵ ኹለተኛውና ከጌታ ልደት በኋላ ያለው ደግሞ ዓመተ ምሕረት ብለው ይጠሩታል።¹³⁶ ለምሳሌ፡ አኹን ያለንበት ዓመት ጌታችን ከተወለደ 2012 ዓመት ኾኖታል። ዓለም ከተፈጠረ ደግሞ 7512 ዓመት ኾኗል ማለት ነው። ይኸ ቁጥር የተለያዩ ዑደታዊ ስሌቶችን ለማውጣት በየፈርጁ ጥቅም ላይ እንደሚውል ወደፊት እንመለከታለን።

¹³¹ የጌታ አባ ኃ/ማርያም በደቡብ ጉንደር ሀገረ ስብከት የሚገኘው የጣራ ቅዱስ ኤውስጣጢዎስ ገዳም አባ እምነት እና ለደቀመዛሙርታቸው በነሐሴ ወር ፣ 2008 ዓ.ም. ጥናቱን ለማጥናት የተደረገ የድምጽ ወምስል ቃለ መጠይቅ

¹³² መ/ር አባ ገ/ሥላሴ ወ/ሚካኤል፡ 2005 ዓ.ም፣ ገጽ 9

¹³³ ጌታቸው ኃይሌ፡ 1993 ዓ.ም. ፣ ገጽ 20

¹³⁴ ዝኒ ከማሁ

¹³⁵ መጽሐፈ ቀሌምንጦስ ዋቢ አድረገው “በሐምስ ዕለት ወበመንፈቃ ለዕለት እትወለድ እምወለተ ወለትከ ወእድሕከ ውስተ መርሕብከ ወእከውን ሕዳነ በእንቲኣከ በመስቀልየ ወበሞትየ” ይላሉ። መሪጌታ ዘነበ ሐየሎም፡ 2009 ዓ.ም. ኹሉም የባሕረ ሐሳብ ሊቃውንት የሚጠቀሙት መነሻ ቁጥር ነው።

¹³⁶ አለቃ ያሬድ ፈንታ፣ 2004 ዓ.ም